

VÁLTOZÓ KÖZÉP-ÁZSIA: A PRAGMATIZMUS KÉNYSZERE

Vasa László

főtanácsadó és vezető kutató

Magyar Külügyi Intézet

egyetemi tanár

Széchenyi István Egyetem

ORCID 0000-0002-3805-0244

Dol:

10.15170/PSK.2024.05.02.01

Publikálva: 2024.10.06.

Hivatkozás:

Vasa, László (2024): Változó Közép-Ázsia: a pragmatizmus kényszere. *Pólusok*, 5(2), 2–18.

Egyéb Információk:

–

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg - Nem Kereskedelmi - No Deratives 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

 CC BY-NC-SA 4.0

Absztrakt

Függetlenségük elnyerését követően a nagyhatalmak nem fordítottak különösebb figyelmet a közép-ázsiai térségre, a régió országai tulajdonképpen külső befolyásoktól mentesen kezdték államukat és nemzetüket építeni. Napjaink Közép-Ázsiájának egyik legfontosabb jellemzője a változás; a régió országai komoly átalakuláson mennek keresztül. A világpolitika és -gazdaság változásai közepette a közép-ázsiai országokban erős a fejlődés, a modernizáció és a konnektivitás iránti vágy. Az összes nagy- és középhatalom aktív Közép-Ázsiában, köztük Kína, Oroszország, az Egyesült Államok, Európa, de Törökország és India is. Geopolitikai és stratégiai befolyás tekintetében kétségtelenül Kína, Oroszország és az Egyesült Államok tekinthető a legfontosabbnak. A nagyhatalmak közötti kapcsolatok bonyolult jellege által is inspirálva, külpolitikai téren a többvektorú diplomácia a közép-ázsiai országok közös jellemzője. A Kína, az Egyesült Államok, Oroszország és Európa közötti feszültségek ellenére a közép-ázsiai országok mindegyikükkel stratégiai partnerséget vagy stratégiai együttműködést alakítottak ki. A pragmatizmus a közép-ázsiai államok diplomáciájának is fontos jellemzője, amely azon az elven alapul, hogy valódi hasznot tudjanak realizálni az országuk számára.

Kulcsszavak: *Közép-Ázsia, pragmatizmus, Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán*

Bevezetés

Gazdag történelme során Közép-Ázsia – amely jelenlegi elemzésem fogalmi keretrendszerében az öt volt szovjet tagköztársaságot: Kazahsztánt, Kirgizisztánt, Tádzsikisztánt, Türkmenisztánt és Üzbegisztánt foglalja magában – mindig is fontos, potenciális tranzit terület volt, amely leginkább a Selyemút létezése során összekötötte Európát és Ázsiát. Ennek ellenére a Szovjetunió bukását követően a nagyhatalmak nem fordítottak különösebb figyelmet a térségre, amely azt

eredményezte, hogy a régió országai jelentősebb külső befolyásoktól mentesen kezdtek önállóságát elnyert államukat és nemzetüket építeni. Egyedül Oroszország, a befolyási övezet (avagy a „közel-külföld” doktrína mentén) és később Törökország (középhatalmi törekvései és a testvérnépek magától adódó lehetőségei okán) mutatott érdeklődést irántuk a függetlenség első évtizedében. Az elmúlt évtized során azonban Közép-Ázsia fokozatosan a geopolitika fókuszába került, köszönhetően a kelet-nyugati és észak-déli gazdasági kapcsolatok fejlődésének, a térségben fellelhető ásványkincsek és más természeti erőforrások iránti egyre fokozódó keresletnek, a növekvő piacnak és az ukrajnai háború miatt délebbre terelődő szárazföldi szállítási útvonalaknak.

Közép-Ázsia földrajzi elhelyezkedése és geopolitikai helyzete gyakran leegyszerűsítő narratívákat eredményez, melyek a régiót egyik vagy másik hatalom „hátsó udvarának”, esetleg különböző hatalmak csataterének tekintik. Ezek a narratívák figyelmen kívül hagyják a közép-ázsiai országok, társadalmak valódi mozgásterét. Bár a térség államai sok kihívással néznek szembe, képesek szuverén módon és egyben laza térségi integrációban gondolkodva felismerni és megragadni a lehetőségeket (Winn & Gänzle, 2023).

A közép-ázsiai országoknak nem áll érdekében az egyik függőséget egy másikkal helyettesíteni. Ezért törekednek olyan politikai-gazdasági környezet kialakítására a régióban, amely lehetővé teszi, hogy minden érdekelt szereplő megtalálja gazdasági és politikai számításait.

Közép-Ázsia öt országának közös jellemzői csak általánosságban, regionális megközelítésben foglalhatók össze, valójában azonban meglehetősen különböznek egymástól. Az öt állam ugyanabban a földrajzilag jól körülhatárolható régióban található, és történelmük, kultúrájuk, vallásuk, nyelvük, szokásaik tekintetében hasonlóak vagy azonosak, ami közös tudatot és értékrendet ad számukra.

A nagyhatalmak közötti kapcsolatok bonyolult jellege által is inspirálva, külpolitikai téren a többvektorú diplomácia a közép-ázsiai országok közös jellemzője. A multivektorúság, azaz a minden országra kiterjedő kapcsolatépítés Tádzsikisztán hivatalos dokumentumainak szavaival élve azt jelenti, hogy „nyitott ajtót” kell kínálni minden, együttműködésre kész ország számára (MFA Tajikistan, 2015). A minden országgal jó viszonyra való törekvés bevett diplomáciai gyakorlat a legtöbb ország külpolitikájában, de a közép-ázsiai államok esetében ennek mélyebb háttere és jelentése van: az öt ország külpolitikájában ez egyértelműen az Oroszországon kívüli nagyhatalmakra fókuszál (hiszen Közép-Ázsia és Oroszország között mindig is szoros kapcsolat volt).

Jelen tanulmány célja, hogy a közép-ázsiai térség helyzetét feltárja, illetve országainak külpolitikai magatartását megmagyarázza az aktuális geopolitikai folyamatok függvényében. Elemzés tárgyává teszem mind az exogén, mind az endogén hatóanyagokat, így bemutatásra kerülnek a főbb nagy- és középhatalmi érdekek, valamint az ezekre adott közép-ázsiai gazdasági, valamint bel- és külpolitikai válaszok.

A közép-ázsiai pragmatizmus

A multivektorú diplomácia koncepciójával párhuzamosan néhány közép-ázsiai ország elkezdte alkalmazni a „*egyensúlyozó diplomácia*” koncepcióját, különösen Kazahsztán, amely a 2014-2020 közötti időszakra vonatkozó külpolitikai koncepciójában is megfogalmazta ezt az elképzelést, és továbbra is követi.

A *pragmatizmus* a közép-ázsiai államok diplomáciájának is fontos jellemzője, amely azon az elven alapul, hogy valódi hasznot tudjanak realizálni az országuk számára. A pragmatizmusban nincs semmi szokatlan, de a közép-ázsiai államokkal összefüggésben magyarázatként is értelmezhető arra, hogy minden nagyhatalommal kapcsolatokat kell kialakítani, gyakorlati előnyökért, de politikai szándékok és ideológiai tényezők nélkül. A pragmatizmus fő megnyilvánulása gazdasági jellegű. Mivel a gazdasági érdekek jelentik a pragmatizmus magját, a gazdaságdiplomácia különösen fontos a térség országaiban. A nagy gazdaságok, különösen a fejlettek, kulcsfontosságú együttműködési célpontjai a közép-ázsiai országoknak. Ezek közé tartozik Kína, Oroszország, az Egyesült Államok, Európa, Japán, Dél-Korea, Törökország és India. Ennek fényében a gazdasági lehetőségeknek van a legnagyobb súlya a közép-ázsiai országok diplomáciájában; aki több gazdasági hasznot tud realizálni a közép-ázsiai országok számára, az a kapcsolatok magas szintjét tudja elérni a térségben.

Az Oroszország és Ukrajna között kirobbant háború Közép-Ázsiát a nagyhatalmi érdekek és szándékok közé sodorta, ami nagy nyomás alá helyezte őket (Gyene, 2023), de nem várt hatásokat is hozott. Az Egyesült Államok és Oroszország közötti rivalizálás eltérő érdekek mentén, de felértékelte Közép-Ázsiát. Felgyorsul a politikai, gazdasági és biztonsági együttműködés Közép-Ázsia és a nagyhatalmak között, ennek megfelelően státuszuk és ázsiójuk emelkedőben van ezekben a kapcsolatokban. Egymás után látogattak el a térségbe olyan nagy országok vezetői és magas rangú tisztségviselői, mint Kína, Oroszország, az Egyesült Államok és Európa. India, az EU és Oroszország vette át a kezdeményezést a Közép-Ázsiával tartandó 5+1 csúcstalálkozó lebonyolításában, és 2023. május 19-én sor került a Kína-Közép-Ázsia 5+1 csúcstalálkozóra is.

A Nyugat által Oroszországgal szemben bevezetett súlyos szankciókból az északi szomszéddal szoros gazdasági kapcsolatban álló közép-ázsiai országok nagymértékben profitáltak. A közép-ázsiai országok kereskedelme mind Európával, mind Oroszországgal erőteljesen bővült, az egyik oldalon az Európából érkező nagy importigény, a másik oldalon az Oroszországba irányuló nagy (re)exportlehetőségek miatt. Mindez természetesen nemtetszést váltott ki az Egyesült Államokban és Európában, miközben néhány nyugati cég Közép-Ázsiába települt át, miután kivonult Oroszországból.

A mozgósítás miatt Közép-Ázsiába menekülő tehetősebb oroszok százezrei gazdasági hasznot jelentett a közép-ázsiai országoknak. 2022-ben a külföldről

Üzbegisztánba érkezett hazautalások 16,9 milliárd dollárt tettek ki, 2,1-szer többet, mint az előző évben. Ennek 85 százaléka, mintegy 14,5 milliárd dollár származott Oroszországból, szemben az Oroszországból érkező előző évi mindössze 4 milliárd dolláros hazautalással. A Kazahsztánba 2022-ben érkező 775 millió dolláros hazautalás több mint hatszor nagyobb, mint 2021-ben. Előrejelzések szerint a közép-ázsiai gazdaságok 2023-ban 5,2%-kal, 2024-ben pedig 5,4%-kal nőnek.

Az orosz-ukrán konfliktus hatással van Oroszország és Közép-Ázsia kapcsolataira is. 2022 júniusában a szentpétervári gazdasági fórumon Tokajev kazah elnök Putyin jelenlétében kijelentette, hogy Kazahsztán nem ismeri el a Donyecki és a Luganszki Népköztársaságok függetlenségét. Kirgizisztán és Tádzsikisztán is tett olyan lépéseket, amelyek kellemetlenek voltak Oroszország számára. Kirgizisztán lemondta a területén 2022 októberére tervezett „Erős Testvériség-2022” KBSZSZ közös hadgyakorlatot (Putz, 2022), míg a szomszédos Tádzsikisztánban sikeresen lezajlott az Egyesült Államok „Regional Cooperation-2022” gyakorlata, amelyen Türkmenisztán kivételével mind a négy közép-ázsiai ország részt vett (Askeroglu, 2022). Szadyr Japarov kirgizisztáni elnök távol maradt az ugyanabban a hónapban tartott informális FÁK-csúcstalálkozóról (Caspian Policy Center, 2022). Ráadásul Putyin elnök javaslatát az Oroszország-Kazahsztán-Üzbegisztán gázunió létrehozására egyik ország sem fogadta pozitívan. Ezek negatív jelek Oroszország számára, de a stratégiai szempontból még nem tekinthetők végzetesnek.

Erdoğan elnök közelmúltbeli látogatásai a közép-ázsiai fővárosokban jelzik Törökország azon szándékát, hogy fokozza jelenlétét a térségben, miközben fejleszti kapcsolatait Oroszországgal, a Nyugattal és Kínával is. Kazahsztán, Kirgizisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán vezetői számára a Törökország potenciális alternatívát jelentett Oroszország dominanciájával szemben.

A reformok, mint közös nevező

Napjaink Közép-Ázsiájának egyik legfontosabb jellemzője a változás; a régió országai komoly átalakuláson mennek keresztül. Több, mint 30 évvel függetlenedésük óta ez a legnagyobb trendjellegű elmozdulás a térségben; ez egyértelműen megmutatkozik belpolitikájukban, regionális kapcsolataikban és külpolitikájukban. Belpolitikai szempontból a változást a felülről kezdeményezett reformok jellemzik, ahogy ez Közép-Ázsia két legjelentősebb országánál, a legnépesebb Üzbegisztánnál és a legnagyobb területű Kazahsztánnál is megfigyelhető. A két országban 2016-ban és 2019-ben elnökváltás történt, és ezzel hivatalba léptek az államalapító vezetők utódjai, a második generáció, amely mindkét országban a belső reformok határozott megkezdéséhez vezetett, mely különösen Üzbegisztán esetében jelentett fordulóponthoz.

A közép-ázsiai országok közül Üzbegisztán átalakulása egyedinek tekinthető. A függetlenné válás után a nemzeti fejlesztési modell kiválasztásában különbözött

leginkább a térség többi országtól. Az első elnök, Karimov a radikális, piaci alapú gazdasági reformok helyett a konzervatívabb, szovjet típusú megközelítést választotta a függetlenség után, melynek következtében egy ideig kevesebb volt a hektikus mozgás a gazdaságban, viszont lassabban is fejlődött, a szovjet időkből örökölt, az új körülmények között rugalmatlannak bizonyuló gazdaságszerkezetet megtartva (Pomfret, 2003). A külpolitikában más közép-ázsiai országokhoz hasonlóan Üzbegisztán diplomáciai törekvése is már kezdettől fogva többvektorú volt, de a nagyhatalmakkal való egyensúlyozó törekvésekben tétovázott. Eleinte szorosabb kapcsolatba került az USA-val és távolodott Oroszországtól, olyannyira, hogy kilépett az Oroszország által vezetett Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetéből. 2001. szeptember 11. után Üzbegisztán volt az első ország, amely – Moszkvával való előzetes egyeztetés nélkül – beleegyezett egy amerikai katonai bázis létrehozásába az ország területén. Kapcsolatai az Egyesült Államokkal azonban a 2005-ös andizsáni zavargások után megromlottak, Taskent távozásra kényszerítette az amerikaiakat a hannabádi katonai bázisról (Sullivan, 2019), és újra szövetséget kötött Oroszországgal. A regionális kapcsolatokat tekintve Üzbegisztán több szomszédjával is rossz viszonyt ápolt, különösen Tádzsikisztánnal, akivel súlyos, erőszakba torkolló konfliktusokba keveredett többek között a vízkészletek miatt. A regionális integrációt támogató üzbég álláspont ellenére más országokkal, például Kazahsztánnal való együttműködés sem volt könnyű. A politikai-társadalmi viszonyok tekintetében az üzbég rezsim szigorú és elnyomó volt, ami a társadalmat zártabbá, az országot pedig bezárkózóvá tette (Blackmon, 2021).

Karimov elnök 2016-ban váratlanul elhunyt. Az elnöki székbe – néhány napos bizonytalanság és hallgatás után – Shavkat Mirziyoyev volt miniszterelnök került, aki jelentős reformokat indított mind a belföldön, mind a külpolitikában (Szálkai, 2022). Üzbegisztán bel- és külpolitikája a nyitás jegyében teljesen újra lett definiálva. Prioritás lett a külföldi befektetések vonzása és a gazdaság diverzifikáció mentén való fejlesztése, a szomszédos országokkal való bilaterális kapcsolatok javítása és a sérelmek orvoslása, a regionális integráció előmozdítása a közép-ázsiai országokkal való kooperáció révén, valamint átfogó diplomáciai tevékenység és a kapcsolatok aktív fejlesztése a régió kívüli országokkal.

Kazahsztánban is új elnök lépett hivatalba 2019-ben, amikor Nurszultan Nazarbajev – okulva a szomszédos Üzbegisztán első elnökének esetéből – önként lemondott és Kasszim-Jomart Tokajevnek adta át az elnöki szerepet. Néhai üzbég kollégájával ellentétben, Nazarbajev azonban életben van és politikailag is valamelyest kiváltságos maradt. A volt elnök Kazahsztán állam alapító atyja, 28 éves kormányzása alatt jelentős eredményeket ért el, és nagymértékben hozzájárult Kazahsztán fejlődéséhez. Mindazonáltal, komoly problémák is kialakultak, mivel az új elnök reformlépései – a Nazarbajev köreiből lojális klientúra szabotálása miatt – eleinte szerény eredményeket mutattak. Többek között emiatt is 2022 januárjában heves zavargások törtek ki, amelyek a kormány túlélését és az állam stabilitását is

veszélyeztették. Ez súlyos csapást mért az ország stabilitására, viszont kiszabadította elődje árnyékából Tokajev elnököt, aki így feljogosítva érezte magát a reformok valós beindítására és felgyorsítására, valamint egy tulajdonképpeni politikai és gazdasági elitváltásra. 2022 márciusában Tokajev elnök nemzeti beszédében bemutatta a politikai reformról alkotott elképzeléseit, amelyet júniusban alkotmánymódosító népszavazás követett (Putz, 2022). Tokajev fontos céljai a hatékonyabb államigazgatási kialakítása, a gazdasági fejlődés és a diverzifikáció elősegítése, a lakosság jólétének emelése, a hatalmi ágak egyértelmű szétválasztása, a lakosság állami ügyekbe való bevonása, az állampolgári jogok védelmének erősítése, a politikai demokratizálódás elősegítése, az ország teljes modernizálása voltak. A számos korábbi, elvetélt reformokkezdemenyezések, valamint a 2022. januári zavargások által felszínre hozott feszültségek miatt Tokajev – elődjétől eltérően – eltökéltnek tűnik a reformok végrehajtásában.

Üzbegisztán és Kazahsztán szisztematikus reformjaihoz hasonlók ugyan nem valósultak meg Közép-Ázsia többi országában, de a régió politikájában, gazdaságában és nemzetközi kapcsolataiban játszott különleges státuszuk miatt meghatározó befolyást gyakorolnak a regionális fejlődési irányok kialakulására. Miközben nehéz megjósolni, hogy Közép-Ázsia meddig jut a reformok által kijelölt úton, létrejön-e egy új modell, megállapítható, hogy a változás trendszerű és a régió minden országát érinti. Ennek oka az, hogy a csaknem három dekádnyi, gyakorlatilag független, nem külső szereplők által instruált fejlődési pálya után, a világpolitika és gazdaság óriási változásai közepette a közép-ázsiai országokban erős a változás, a fejlődés, a modernizáció és a konnektivitás iránti vágy. Valójában Kirgizisztán, Tádzsikisztán és Türkmenisztán is – rendkívül különböző mértékben és módon, de – követte ezt a tendenciát. Mindezt erősíti a Közép-Euráziát érintő geopolitikai átrendeződés, mely az ukrain háború miatt délebbre tolódo, Középső Korridornak nevezett, jórészt szárazföldi konnektivitási folyosó szerepének felértékelődésében jelenik meg (Vasa & Bárkányi, 2023). Ez óriási lehetőséget ad a térség országainak a világgazdaságba való bekapcsolódásra és országaik modernizálására, diverzifikált és multiszektorú fejlődési pályára állítására. A lehetőséget Közép-Ázsia országai olyannyira komolynak tartják, hogy még az alapvetően befelé forduló Türkmenisztán sem akar kimaradni belőle.

Erősödő Integráció

Közép-Ázsia esetleges integrációja figyelemreméltó fejlemény, tekintettel az évtizedekig tartó passzivitásra. A regionalizáció éppen ebben a térségben, a közös történelem, kultúra és a vallási háttér miatt természetes dolognak tűnik, de valójában Közép-Ázsia integrációs folyamata tekervényes és nehéz volt. Nem is igazán írható le közép-ázsiai integráció világos definíciója, sőt, még csak egyetértés sincs annak értelmezésében. Tartalmaz politikai, gazdasági, biztonsági, kulturális és egyéb

aspektusokat, de intézményi célok például nem fogalmazódtak meg, a folyamat eddig informális maradt, hasonlóan a Visegrádi Csoport együttműködéséhez. Ezért inkább értelmezhető laza regionális együttműködésként, mely az öt közép-ázsiai ország vonatkozásában bármely területre kiterjedhet (Umarov, 2020).

Közép-Ázsia a 19. század végén jelent meg nemzetközi politikai kontextusban, amikor a cári Oroszország adminisztratív célok mentén létrehozta a Turkesztán kormányzóságot¹ (Brower, 2002). Ezt megelőzően nem volt közös politikai identitás a nomád népek által lakott sztyepei régióban, amelyen három különböző kánság osztozott. Ugyanakkor a térségben élő népek közös etnikai, nyelvi, kulturális és vallási identitásokkal rendelkeztek a már kényszerű közigazgatási egyesítésük előtt is. A régió meghatározása során evidensnek tűnik az a feltételezés, hogy a térségben lévő államok szorosabb gazdasági kapcsolatokkal rendelkeznek egymással, mint a térségen kívüli államokkal. Az értékelés során azonban fontos tekintettel lennünk arra a tényre, hogy az államiság csak névleg volt jelen: a Szovjetunió felbomlásáig, a szovjet szocialista köztársaságok mesterségesen létrehozott egységei voltak, és nem működtek államként. A Szovjetunióban nem volt horizontális kapcsolódás, csak centralizált. Ennek köszönhetően a közép-ázsiai öt országot a függetlenség után szorosabb gazdasági kapcsolatok kötötték Moszkvához, mint egymáshoz, mely a mai napig érezteti hatását, pl. a közlekedésben és az energetikai infrastruktúra terén.

A mai közép-ázsiai országok alapvetően nyersanyagok és energiaforrások exportőrei, így inkább a globális, semmint a regionális piacok alakulásától függenek. A regionalizáció gazdasági kritériumai közvetlenül kapcsolódnak az integrációhoz, amely akkor a legstabilabb, ha az összes szereplő céljai és preferenciái nagymértékben megegyeznek. Ha nagy különbségek vannak az érintett államok preferenciái között, nemzeti érdekeik összehangolása sokkal bonyolultabbá válik.

Endogén integrációs törekvések

A függetlenség elnyerése óta eltelt mintegy két évtizedben a közép-ázsiai államok számára az elsődleges prioritás a saját területi integritásuk fenntartása, illetve saját állampolgári közösségük lehetőség szerinti etnikai homogenizálása volt, semmint, hogy irredenta vagy etnikai alapon területi követeléseket támasszanak a szomszédjaikkal szemben. Egyfajta szuverenitás-maximalizáló, nemzetépítő külpolitikáról beszélhetünk tehát, melynek keretében a szóban forgó rezsimek igyekeztek minél inkább „szabad kezet” nyerni a belügyeikben, és lehetőség szerint a nemzetközi színtéren is megpróbálták növelni a mozgásterüket (Gyene, 2017). Ugyanakkor, ahogy Wagner Péter (2013, 192) megállapítja: „...az önállóság, a nemzeti sajátosságok megélése először adatott meg ezeknek az országoknak, amely inkább a versengést, mint az együttműködést erősítette...”, így a saját nemzetállami szuverenitásuk felett

---

¹ Két főkormányzóság foglalta magába Közép-Ázsia területeit, a Turkesztáni Főkormányzóságtól északra, a mai Kazahsztán nagy részén terült el a Sztyepei Főkormányzóság.

féltékenyen öröködő közép-ázsiai rezsimek jellemzően nem az együttműködést választották, hanem inkább elszigetelni igyekeztek magukat a szomszédjaik problémáitól. Ennek a legkövetkezetesebb, egyben legszélsőségebb példája a „pozitív semlegesség” jelszava alatt a teljes nemzetközi elszigetelődés² politikáját folytató Türkmenisztán, de a többi rezsim esetében is talán ez a szemlélet az elsődleges magyarázata a regionális együttműködésre irányuló kezdeményezések – legyen szó akár a terrorizmus elleni küzdelem, a vízmegosztás vagy menekültügy kérdéseiről – elmúlt évtizedekben tapasztalható szinte teljes hiányának (Gyene, 2017).

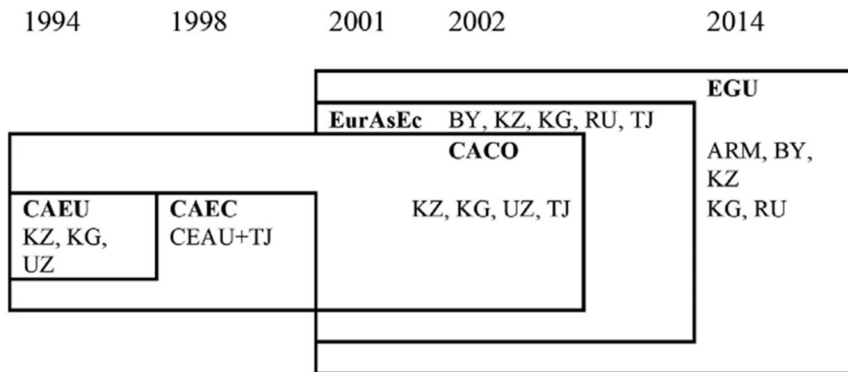
A Szovjetunió szétesése utáni első évtizedben, az államközi kapcsolatok nehézségei ellenére, a közép-ázsiai államok erőfeszítéseket tettek egy regionális együttműködési architektúra létrehozására. 1994-ben három közép-ázsiai ország, Kazahsztán, Kirgizisztán és Üzbegisztán létrehozta a Közép-ázsiai Gazdasági Uniót (Central Asian Economic Union/CAEU), amelyet 1998-ban Közép-Ázsiai Gazdasági Közösségnek (Central Asian Economic Cooperation/CAEC) neveztek át, miután Tádzsikisztán csatlakozott hozzá. Intézményi mechanizmusokat hoztak létre az elnökötől a miniszterelnökin át a külügy- és védelmi miniszteri szintig, végrehajtó testületek alakultak, bejegyezték a Közép-Ázsia Együttműködési Fejlesztési Bankot (Central Asia Cooperation Development Bank), valamint integrált fejlesztési stratégiát fogalmaztak meg. Azonban ezek egyike sem valósult meg igazán, és az integráció nem játszott jelentős szerepet a térség államainak életében. A szervezet újjáélesztésének minden lépését passzivitás követte. A fenti négy ország utolsó erőfeszítése a Közép-Ázsiai Együttműködési Szervezet (Central Asian Cooperation Organization/CACO) létrehozása volt 2001-ben. Miután nem sikerült létrehozni a tagállamok közös piacát, még ezt a szervezetet is egyesítették 2005-ben az Eurázsiai Gazdasági Közösséggel (Eurasian Economic Community/EurAsEC), amely 2001 óta létezik, és amit Oroszország dominál (2003-ban az EurAsEC megfigyelői státuszt kapott az ENSZ Közgyűlésében). Az felvázolt integrációs folyamatok dinamikáját az 1. ábra mutatja.

---

² Nyijazov türkmén elnök 1994-ben nyilvánította ki a „pozitív semlegesség” külpolitikai doktrínáját. Ennek értelmében jó kapcsolatokat kívánt ápolni minden állammal, ugyanakkor nem kívánt részt venni semmilyen multilaterális együttműködésben. Türkmenisztán semlegességét 1995-ben az ENSZ Közgyűlés határozatban is elismerte (Forrás: <http://www.un.org/documents/ga/res/50/a50r080.htm>).

1. ábra: Közép-Ázsia integrációs folyamatai

Forrás: Saját szerkesztés

Rövidítések: CAEU: Central Asian Economic Union; CAEC: Central Asian Economic Cooperation; CACO: Central Asian Cooperation Organization; EGU: Eurázsiai Gazdasági Unió; ARM: Örményország; BY: Belarusz; KG: Kirgizisztán; KZ: Kazahsztán; RU: Oroszország; TJ: Tádzsikisztán; UZ: Üzbegisztán

Exogén integrációs törekvések

Az ezredforduló környékén újjáéledő nagyhatalmi versengések viszonyai közepette a közép-ázsiai politikai elitek a (rezsim)stabilitás fenntartására törekedtek, miközben továbbra is „járadék-vadász” módon viselkedtek. Ennek eredménye törvényszerűen az lett, hogy nemcsak a nagyhatalmak igyekeztek befolyásukat és akarataikat érvényesíteni a közép-ázsiai államok felett, hanem azok is próbálták tőlük telhetően minél inkább kihasználni, bizonyos esetekben egymás ellen kijátszani a nagyhatalmakat (Wagner, 2013). Ez a sajátos, multivektoros egyensúlyozó politika, kiegészülve a gazdasági export-diverzifikációs törekvésekkel, jellemezte a közép-ázsiai köztársaságok külkapcsolatait a három nagyhatalmi erőközpont, a kétezres évtizedből a közép-ázsiai térben feltámadó birodalmi ambícióktól vezérelt Oroszország, az afganisztáni háború kapcsán a térség iránt megélenkülő érdeklődést tanúsító Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei, valamint az immár nemcsak gazdasági pozíció szerzésre törekvő, hanem politikailag és gazdaságilag is mindinkább tényezővé váló Kína által dominált arénában (Gyene, 2017).

Mivel tehát a közép-ázsiai államoknak nem sikerült kialakítaniuk a horizontális együttműködést, a külső hatalmi tényezők érdekeltté váltak olyan regionális szervezetek létrehozásában, amelyeket vagy irányítanak, vagy támogatólag befolyásolnak. Ezek többnyire geopolitikai és biztonsági vonatkozású szervezetek: az oroszok által vezetett Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (Collective Security Treaty Organization/CSTO), a Kína és részben Oroszország által dominált Sanghaji Együttműködési Szervezet (Shanghai Cooperation Organization, SCO) és az USA által támogatott a GUAM (Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova) regionális szervezetet. Vannak más katonai struktúrák és programok is, mint például a

CENTCOM, a CENTRASBAT (Central Asian Battalion/Közép-ázsiai Zászlóalj) és a NATO Békepartnerség (PfP) programja, amelyek megpróbálták a közép-ázsiai államokat valamiféle együttműködési kapcsolatba hozni a Nyugattal. Ezeknek a szervezeteknek a többsége azonban nem volt képes egyesíteni a régiót és megteremteni az államok közötti valós együttműködést.

Az államok közötti kapcsolatok törekenyek maradtak, az országok fokozatosan eltávolodtak egymástól, kivéve a radikális szélsőséges erők elleni küzdelem iránti kölcsönös elkötelezettséget. Mindazonáltal a koordináció még ebben az esetben is többnyire az SCO-n és a CSTO-n, azaz külső hatalmak által uralt szervezeteken keresztül zajlik. A gazdasági kapcsolatok gyengék, az egymással folytatott kereskedelem továbbra is korlátozott maradt. Ezzel a háttérrel számos, külső hatalmak által támogatott regionális szervezet sem volt sikeres.

A korábban említett biztonsági vonatkozású szervezeteken kívül más projektek is zajlanak a gazdasági és infrastrukturális összeköttetések bővítése érdekében. A nyugati országok, elsősorban EU által támogatott projektek az Európa–Kaukázus–Ázsia közlekedési folyosó (TRACECA/Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) és az Országközi Olaj- és Gázszállítás Európába (INOGATE/INterstate Oil and GAs Transportation to Europe). Fontos, az Ázsiai Fejlesztési Bank által kezdeményezett, az EBRD és az IMF által is támogatott együttműködés a Közép-ázsiai regionális gazdasági együttműködés (CAREC/Central Asia Regional Economic Cooperation).

Kína komoly beruházásokat hajtott végre a Belt and Road Initiative (BRI) projektje mentén, mely nyilvánvalóan összefügg Kína azon törekvésével is, hogy növekvő energia- és nyersanyagigényét biztonságosan és gazdaságosan biztosítsa különböző forrásokból (Erdeiné–Neszmélyi, 2017). Oroszországnak sikerült két közép-ázsiai országot – Kazahsztánt és Kirgizisztánt – szorosabban, tagként bevonni az Eurázsiai Gazdasági Unióba, az EGU-ba.

Noha ezek a szervezetek biztonsági és gazdasági szempontból hasznosak Közép-Ázsia államai számára, az integráció inkább vertikális abban az értelemben, hogy ezeket a többoldalú mechanizmusokat valamilyen külső hatalom építi össze és tartja fenn (Patnaik, 2019). Az egyetlen kivétel az EGU, amely két közép-ázsiai tagállamnak segített a horizontális együttműködés megerősítésében a tagállamok közötti tőke, áruk és munkaerő szabad mozgása révén.

A meglévő szervezeteknek általában nem tagja az összes közép-ázsiai állam. Számos regionális szervezet ellentétes célokat szolgál, mivel a versengő nagy- és regionális hatalmak vannak a háttérben. Az egyes államok és a három nagyhatalom bármelyikének viszonya határozza meg az általa irányított szervezetekhez való viszonyulást. Kiváló példa Üzbegisztán, amely elhagyta az Oroszország által vezetett szervezeteket, amikor közelebb került az USA-hoz. Viszont kilépett az Amerikai Egyesült Államok által támogatott GUAM-ból és újra csatlakozott a CSTO-hoz és

az EURASEC-hez, amikor az USA-val fennálló kapcsolatok mélypontra kerültek. Aztán ismét felfüggesztette a CSTO-ban való tagságát.

Az is megállapítható, hogy a Nyugat által támogatott regionális kezdeményezések valójában nem jártak sikerrel. Az orosz és kínai befolyással nem rendelkező regionális szervezetek többsége számára az a bizonyos pohár inkább üresnek, mint telinek tűnik, az alig végrehajtott megállapodások miatt. A legtöbb regionális szervezet kudarcának másik oka az, hogy sokuk célja átfedésben van egymással és hiányzik a hatékony koordináció. Laruelle ezt a helyzetet találóan „spagetti tál” effektusként írta le (Laruelle et al., 2012). Laruelle és szerzőtársa azt is leszögezi, hogy egy ilyen helyzet negatívan befolyásolja a regionális integrációt azáltal, hogy a nagyhatalmak között versengő geopolitikai érdekeket teremt. Ezt a folyamatot, szerintük, megkönnyítették a régió belüli különbségek. Például Kazahsztán kivételével, amely minden szomszédjával határszerződéseket írt alá, a többi közép-ázsiai államnak továbbra sincs végleges megállapodása a vitatott határok vonatkozásban. A közép-ázsiai államok közötti alacsony szintű kereskedelem sem segítette elő a regionális integrációt.

Integrációs kényszerek

Általános vélekedés szerint az Üzbegisztán és Kazahsztán között a vezető szerepért folytatott küzdelem volt a fő oka a közép-ázsiai integráció kudarcának ebben az időszakban. Közép-Ázsia legnagyobb gazdaságával és az 1990-es években a másik négy országgal egyenértékű GDP-vel Kazahsztán magától értetődő módon a régió vezetőjének tekintette magát. Üzbegisztán, amely a szovjet időkben Közép-Ázsia hagyományos politikai és szellemi központja volt, ipari bázissal és öt ország közül a legmagasabb népességgel rendelkezett, nem volt hajlandó alárendelni magát a többieknek. Karimov 2016-ban elhunyt elnök konfrontatív külpolitikai irányvonala Kazahsztánnal, Tádzsikisztánnal és Kirgizisztánnal is nagyon feszült viszonyt tartott fenn. Kirgizisztán és Tádzsikisztán, a két kis ország, amely gazdaságilag nem tud versenyezni Kazahsztánnal és Üzbegisztánnal, tétovázott, mert attól tartott, hogy az integráció sérti gazdasági érdekeiket. Türkmenisztán pedig izolacionista politikát folytatva minden integrációtól távol tartotta magát (Peyrouse, 2024).

A közép-ázsiai integráció 13 éves megszakítás után 2018 tavaszán indult újra: Aszتانában találkozott az öt közép-ázsiai állam elnöke. 20 év óta ez volt az első csúcstalálkozó a közép-ázsiai vezetők között. Ez a magas szintű találkozó indította be újra a közép-ázsiai integrációs folyamatot. Az integráció ezen szakaszában már mind az öt közép-ázsiai ország a kezdetektől fogva, a legmagasabb szinten részt vett. Az évente megrendezett magas szintű egyeztető fórum nevet is kapott: Közép-Ázsia Csúcs (hivatalos nevén „Közép-ázsiai Vezetők Konzultációs Találkozója” *Consultative Meeting of Central Asian Leaders*). A csúcspont egyik fontos eredménye, hogy aláírták a közép-ázsiai jószomszédi viszonyról, barátságról és együttműködésről

szóló szerződést (*Treaty of Good-Neighbourliness, Friendship and Cooperation for the Development of Central Asia in the 21st Century*) (ANKASAM, 2022).

Ennek az integrációs körnek a fő kezdeményezője Mirziyoyev üzbecisztáni elnök volt, Kazahsztán pedig erősen támogatta. Az integrációt vezérlő kazah-üzbég tandem máig fontos motorja a zökkenőmentes fejlődésnek. Üzbegisztán kapcsolatai valamennyi közép-ázsiai országgal javultak, így a szomszédságpolitikai akadályok elhárultak; nőtt a régió belüli kereskedelem és beruházás, a gazdasági kapcsolatok pedig egyre szorosabbak. A nemzetközi iparágak és ellátási láncok korábbi években tapasztalt zavarai és szerkezetátalakítása a közép-ázsiai országokat is az együttműködés erősítésére ösztönözték. Ráadásul az új biztonsági környezetben a közép-ázsiai államok szükségét érzik egymás támogatásának a biztonsági kockázatok kivédése, valamint függetlenségük és területi integritásuk megőrzése érdekében, amint azt a jószomszédi viszonyról, barátságról és együttműködésről szóló szerződés is egyértelműen kifejezi.

Az elemzők megítélése vegyes a közép-ázsiai integráció kilátásai kapcsán, optimista és pesszimista scenáriókat egyaránt jósolnak. A pesszimista álláspont szerint Közép-Ázsia kívülről monolitnak tűnik, de belülről nagyon diverz; politikai kultúrái igen eltérőek, és az országok nem egy irányba haladnak (Krapohl & Vasileva-Dienes, 2020). Egyesek azt mondják, hogy Közép-Ázsia integrációja lehetetlen, mert a közép-ázsiai országoknak ugyan közös a történelme, de nincs közös jelene (Kazantsev et al., 2021). Vannak olyan vélemények is, miszerint a közép-ázsiai országok gazdasági komplementaritása alacsony, és kétségek fogalmazódnak meg azzal kapcsolatban, hogy az integráció jelentős gazdasági hasznot hozna (Cieslik & Gurshev, 2023). Mások úgy vélik, hogy Közép-Ázsia integrációja lehetetlen a térségben érdekelt közép- és nagyhatalmak részvétele nélkül (Amirbek et al., 2020). Mindenesetre egy új közép-ázsiai integrációs folyamat zajlik; 2024 ősszel Tádzsikisztánban tartják az ötödik közép-ázsiai csúcstalálkozót.

Regionális identitás erősödése

A regionális identitás hangsúlyosabbá válása szintén fontos tendencia a térségben. Napjainkra Közép-Ázsia országai egyre inkább felismerték a közös identitást, úgy érzik, hogy Közép-Ázsia mint térség jobban látható a világban, ezáltal javítani tudja nemzetközi megítélését és nagyobb súllyal jelenik meg a világpolitikai porondon.

Mindazonáltal a jelentősebb nemzetközi szereplők is fontos szerepet játszottak Közép-Ázsia kollektív identitásának kialakításában azáltal, hogy az országok többsége számára, diplomáciailag könnyebb és kényelmesebb Közép-Ázsia egészével foglalkozni; ezért alakult ki az 5+1 modell, amelyben az öt közép-ázsiai ország találkozik egy, általában jelentősebb partnerrel. E megoldás úttörője Japán volt, amely már 2004-ben párbeszédet folytatott ebben a formátumban az öt közép-ázsiai országgal. Dél-Korea követte a példát 2007-ben, majd sokan mások. A nagyobb

országok, úgy, mint Kína, Oroszország, az Egyesült Államok és India (Veres, 2022), már jó ideje nagyobb figyelmet fordítottak a bilaterális csatornákra, mert a kétoldalú párbeszédék célzottabbak, és nyilván országonként eltérő kérdések merülnek fel, ráadásul a kétoldalú tárgyalások gyengítik a regionális kezdeményezéseket, a kohéziót. Az Egyesült Államok csak 2015-ben indította el az 5+1 formátumot a térséggel, Oroszország és India 2019-ben, Kína pedig 2020-ban. Mára az 5+1 modell a nemzetközi tárgyalópartnerek kedvelt megoldása lett a Közép-Ázsiával való érintkezésnek, és időközben a tárgyalások szintje miniszteriről az államfőire emelkedett. Mindazonáltal, továbbra is gyakorlat maradt a kétoldalú miniszteri vagy államfői találkozó intézménye.

Az orosz-ukrán konfliktus kirobbanása óta a közép-ázsiai országok továbbra is különösen szoros kapcsolatokat ápolnak, sőt, fejlesztenek Oroszországgal. Ugyanakkor nagyobb autonómiáról és eltökéltségről tesznek tanúbizonyságot politikai, gazdasági és biztonsági kapcsolataik minden irányba történő kiterjesztésével; különösen érdekeltek az infrastrukturális és közlekedési projektekben, valamint a világgazdaságba történő mélyebb integrációban.

A közép-ázsiai térség függetlenségre, autonómiára törekszik. Közép-Ázsia öt országa a Szovjetunió romjaiból jött létre, történelmük során először valóban független államként, melyeket a történelem során kialakult viszonyrendszerek befolyásoltak és korlátoztak. Eleinte ennek a régiónak nem volt súlya a nemzetközi politikában, Oroszország által uralt, bezárkózó régióként tekintették. Most ez erősen változóban van, amint azt a közép-ázsiai integráció újjáéledése és az országok nyitási politikái is bizonyítják.

A Nagy Játzsma folytatódik: nagy- és középhatalmi érdekek és többvektorú diplomácia

Az összes nagy- és középhatalom aktív Közép-Ázsiában, köztük Kína, Oroszország, az Egyesült Államok, Európa, de Törökország (Bíró, 2022), India (Veres, 2022) is. Geopolitikai és stratégiai befolyás tekintetében kétségtelenül Kína, Oroszország és az Egyesült Államok tekinthető a legfontosabbnak. Ez a közép-ázsiai országok számára nem jelentene problémát, ha a nagyhatalmak egymással jó viszonyt ápolnának; ezzel szemben a térségben érdekelt szereplők viszonyrendszere bonyolult, versengő és konfrontatív jellegű.

Egyedülálló földrajzi és geopolitikai elhelyezkedése, valamint erőforrásai miatt Közép-Ázsia mindig is a nagy- és regionális hatalmak fókuszában volt. A Közép-Ázsia és Oroszország közötti kapcsolatok sajátos háttere miatt a térség országainak nagyhatalmakkal ápolt viszonya is kiemelt jelentőséggel bír, többek között a biztonságpolitikai szempontok miatt. Ezért a nagyhatalmakkal fenntartott kapcsolatok megfelelő kezelése a térség országai számára jelentős diplomáciai feladat, a biztonság és stabilitás biztosításának szinte kizárólagos eszköze. A térségi geopolitikai realitás

az elmúlt években az amerikai-orosz rivalizálás volt, melynek az afganisztáni amerikai csapatok kivonása vetett véget. Ezzel szemben Kína és Oroszország kapcsolata e tekintetben harmonikusnak mondható: 1998 óta folytatnak regionális biztonsági és gazdasági együttműködést Közép-Ázsiában. A 2001-ben alapított Sanghaji Együttműködési Szervezet egyrészt a Kína-Oroszország együttműködés terméke, másrészt a közös szomszédságban található Közép-Ázsiával való együttműködés egyik fontos platformja. Sokan azt jósolták, hogy Kína és Oroszország konfliktusba kerül Közép-Ázsiában, de ez eddig még nem történt meg.

Ami az Egyesült Államok és Kína közötti közép-ázsiai kapcsolatokat illeti, a kép összetettebb. A fő célokat elemezve úgy tűnik, hogy a két ország hasonló pontokból indul ki, mint például a terrorizmus elleni küzdelem, a külgazdasági kapcsolatok diverzifikációjának és a közép-ázsiai államok függetlenségének és területi integritásának támogatása, a regionális kapcsolódás elősegítése, valamint a befektetési és kereskedelmi környezet javítása; ám a gyakorlatban érdemi együttműködés nem igazán volt. Geopolitikai feszültségek is vannak a két ország között, például Kína ellenezte az Egyesült Államok közép-ázsiai katonai jelenlétét, illetve a Nyugat által exportált és támogatott „színes” forradalmakat. Bár jelenleg úgy tűnik, az Egyesült Államok Afganisztánból való távozása az egész térségből való kivonulását is jelentette, mégis, vannak jelek, melyek az amerikai érdeklődésre és befolyásterelési szándéokra utalnak (Stoll, 2023).

A közép-ázsiai államok szempontjából a többvektorú diplomácia optimális megoldásnak tűnik, mert láthatóan ez szolgálja az érdekeiket. A nagyhatalmak egymással szemben állnak, de a közép-ázsiai államoknak nincs komoly konfliktusa velük, még ha olyan kérdésekben vitában is állnak pl. a Nyugattal, mint az emberi jogok és a demokrácia helyzete. Mindazonáltal, nem akarják feltétel nélkül követni egyik nagyhatalmat sem a másikkal szemben; szívesen barátkoznak mindegyikkel, és szeretnék, ha baráti országgént kezelnék őket. Ideális helyzetben, a közép-ázsiai államok fékek és egyensúlyok lehetnének a térségben érdekelt nagyhatalmak között; ez széles mozgásteret nyitna számukra, és megakadályozná, hogy a térséget a nagyhatalmak dominálják.

A Kína, az Egyesült Államok, Oroszország és Európa közötti feszültségek ellenére a közép-ázsiai országok mindegyikükkel stratégiai partnerséget vagy stratégiai együttműködést alakítottak ki. Az Egyesült Államok és Üzbegisztán 2021 decemberében stratégiai partnerségi párbeszédet indított (MFA Uzbekistan, 2021). Az EU Közép-Ázsia egyik legfontosabb kereskedelmi partnere és befektetési forrása. Kazahsztán külkereskedelmének és külföldi befektetéseinek több mint 30%-a az EU-ból származik, és 2022-ben a kazah-európai kereskedelem 39,9 milliárd dollár, az EU-országokból érkező befektetések pedig összesen 12,5 milliárd dollárt tettek ki (European Commission, n.d.). Mirzijojev üzbég elnök 2023. májusi németországi látogatása során a két ország összesen 9 milliárd dollár értékben kötött kereskedelmi megállapodást. Az elmúlt 10 évben az EU országai körülbelül 120 milliárd dollárt

fektetettek be Közép-Ázsiában, ami a régióba irányuló közvetlen külföldi befektetések 40%-át teszi ki. Az Egyesült Államok kulcsfontosságú szerepet tölt be Kazahsztán energiaszektorában, de kevésbé volt fontos az általános gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokban (IEA, 2022)

Konklúzió

A többpólusú világ lehetőséget ad Közép-Ázsiának arra, hogy számos nemzetközi partnerrel alakítson ki jó kapcsolatot a térség prosperitásának érdekében. Oroszország mind az öt állam egyik legfontosabb kereskedelmi és gazdasági partnere, és az is marad a belátható jövőben. Ennek inkább a több mint egy évszázados összekapcsolódás intézményi és kulturális örökségéhez van köze, kevésbé a régióban fennálló orosz dominanciáról alkotott elképzelésekhez. Kínát széles körben olyan gazdasági hatalomként tartják számon, amely képes a nagyszabású ipari projektek kiterjesztésére a régióban utak, csővezetékek és épületek hálózatán keresztül. Az Egyesült Államok és szövetségese, az Európai Unió készenlétben áll a térségi befolyás növelésére. Ezeket a nagyhatalmi, geopolitika és geoökonómia által determinált törekvéseket a térség országai csak úgy tudják kezelni, ha a multivektorú, egyensúlyozó külpolitikájukat folytatják, de egyben erősítik a (Azerbajdzsánnal kibővített) közép-eurázsiai integrációjukat elsődlegesen a biztonság- és védelempolitika, valamint a gazdaság terén.

Irodalomjegyzék

- Amirbek, A. Makhanov, K. Tazhibayev, R. & Anlamassova, M. (2020). The Central Asian countries in the global economy: the challenges of economic integration. *Central Asia and the Caucasus*, 21(1)
- ANKASAM (2022). Infographic: Treaty of friendship, good neighborliness and cooperation for the development of Central Asia in the 21st Century. <https://www.ankasam.org/ankasam-infographic-treaty-of-friendship-good-neighborliness-and-cooperation-for-the-development-of-central-asia-in-the-21st-century/?lang=en> (2024.09.19.)
- Askeroglu, S. (2022). Military Exercise of the US in Tajikistan. *ANKASAM*, 23/08/2022. <https://www.ankasam.org/military-exercise-of-the-us-in-tajikistan/?lang=en> (2024.09.19.)
- Biró, D. (2021) Pántürkizmus: A török diplomácia Közép-Ázsiában. In: Gulyás, Cs., Szilágyi, Zs. & Szivák, J (szerk.). *Ázsia mozgó határai*. Typotex Kiadó, 257-275.
- Blackmon, P. (2021). After Karimov and Nazarbayev: change in Uzbekistan and Kazakhstan? *Central Asian Survey*, 40(2), 179–196. <https://doi.org/10.1080/02634937.2020.1837073>
- Brower, D. (2002). *Turkestan and the Fate of the Russian Empire*. Routledge, London, 240 p. <https://doi.org/10.4324/9780203605219>
- Caspian Policy Center (2022). Japarov Misses CIS Summit, Attends Trilateral Meetings with Putin and Rahmon During CICA Summit. Oct 18, 2022. <https://www.caspianpolicy.org/research/security-and-politics-program-spp/japarov-misses-cis-summit-attends-trilateral-meetings-with-putin-and-rahmon-during-cica-summit> (2024.09.19.)

- Ciešlik, A., & Gurshev, O. (2023). Trade policies in Central Asia after EAEU enlargement and after Russian WTO accession: regionalism and integration into the world economy revisited. *Eurasian Geography and Economics*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2162098>
- Erdeiné Késmárki-Gally Sz. & Neszmélyi Gy. (2017). Regional Development in the World - China's Role in Africa. *Romanian Review of Regional Studies*, 1, pp. 13–26.
- European Commission (n.d.). *EU trade relations with Kazakhstan. Facts, figures and latest developments*. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/kazakhstan_en (2024.09.13.)
- Gyene, P. (2017) *Független államiság a posztszovjet Közép-Ázsiában*. Aposztróf Kiadó, Budapest.
- Gyene, P. (2023). Az orosz–ukrán háború közép-ázsiai látószögéből. *Külvügyi Szemle* 22(3), 67-82.
- International Energy Agency (IEA) (2022). Kazakhstan 2022 Energy Sector Review. *IEA Publications*. <https://iea.blob.core.windows.net/assets/fc84229e-6014-4400a963bccea29e0387/Kazakhstan2022.pdf> (2024.09.19.)
- Kazantsev, A., Medvedeva, S. & Safranchuk, I. (2021). Between Russia and China: Central Asia in Greater Eurasia. *Journal of Eurasian Studies*, 12(1), 57-71. <https://doi.org/10.1177/1879366521998242>
- Krapohl, S. & Vasileva-Dienes, A. (2020). The region that isn't: China, Russia and the failure of regional integration in Central Asia. *Asia Europe Journal* 18, 347–366, <https://doi.org/10.1007/s10308-019-00548-0>
- Laruelle, M. & Peyrouse, S. (2012). Regional organisations in Central Asia: Patterns of interaction, dilemmas of efficiency. (Working Paper No. 10). *Institute of Public Policy and Administration, Graduate School of Development, University of Central Asia*.
- MFA Tajikistan (2015). Concept of the Foreign Policy of the Republic of Tajikistan. *Ministry of Foreign Affairs, Republic of Tajikistan*. <https://mfa.tj/en/main/view/988/concept-of-the-foreign-policy-of-the-republic-of-tajikistan> (2024.09.13)
- MFA Uzbekistan (2021). Joint Statement between Uzbekistan and the United States following the Inaugural Meeting of the Strategic Partnership Dialogue. *Ministry of Foreign Affairs, Republic of Uzbekistan*. <https://mfa.uz/en/press/news/2021/joint-statement-between-uzbekistan-and-the-united-states-following-the-inaugural-meeting-of-the-strategic-partnership-dialogue---30881> (2024.09.13).
- Patnaik, A. (2019). Regionalism and Regional Cooperation in Central Asia. *International Studies*, 56(2-3), 147-162
- Peyrouse, S. (2024). Turkmenistan: authoritarianism, nation building and cult of personality. In: Lindstaedt, N. & den Bosch, J.J. (eds). *Research Handbook on Authoritarianism*. pp. 356–369, 22nd Chapter. <https://doi.org/10.4337/9781802204827.00033>
- Pomfret, R. (2000). The Uzbek Model of Economic Development 1991–99. *Economics of Transition and Institutional Change* 8(3), 733-748. <https://doi.org/10.1111/1468-0351.00062>
- Putz, K. (2022a). Kazakhstan Leaves 'Elbasy' Behind, Approves Constitutional Referendum. *The Diplomat*, June 6. 2022. <https://thediplomat.com/2022/06/kazakhstan-leaves-elbasy-behind-approves-constitutional-referendum> (2024.09.19.)
- Putz, K. (2022b). Kyrgyzstan Cancels CSTO 'Indestructible Brotherhood' Military Exercises. *The Diplomat*, June 6. 2022. <https://thediplomat.com/2022/10/kyrgyzstan-cancels-csto-indestructible-brotherhood-military-exercises/> (2024.09.13.)
- Stoll, H. (2023). A Case for Greater U.S. Engagement in Central Asia. *RAND Commentary*. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/09/a-case-for-greater-us-engagement-in-central-asia.html> (2024.09.13)

- Sullivan, C. J. (2019). Uzbekistan and the United States: interests and avenues for cooperation. *Asian Affairs*, 50(1), 102–111. <https://doi.org/10.1080/03068374.2019.1567104>
- Szálkai, K. (2022). Generációváltás Közép-Ázsiában: biztonság és stabilitás Mirzijojev és Tokajev hatalomra kerülése után. *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle* 15(4), 59-90.
- Umarov, A. (2020). Central Asia: construction of the new regional security complex? *The Journal of Cross-Regional Dialogues/La Revue de dialogues inter-régionaux* 1/2020 (Special Issue - Eurasian regionalism: global trends and local dynamics). <https://doi.org/10.25518/2593-9483.135>
- Vasa, L. & Barkanyi, P. (2023). Geopolitical and Geo-Economic Importance of the Middle Corridor: A Chompressive Overview. *Eurasian Journal of Economic and Business Studies* 67(2), 20-32.
- Veres, Sz. (2022). A Közép-Ázsia és India közötti kapcsolatok áttekintése, aktuális helyzete és lehetőségei. *Eurázsia Szemle* 2(3), 105-123.
- Wagner P. (2013) Közép-Ázsia helye az átalakuló világrendben. In: Grünhut Z.–Vörös Z. (szerk.): *Az átalakuló világrend küszöbén*. Publikon kiadó, Pécs. 187–204.
- Winn, N. & Gänzle, S. (2023). Recalibrating EU Foreign Policy Vis-à-vis Central Asia: Towards Principled Pragmatism and Resilience. *Geopolitics*, 28(3), 1342–1361. <https://doi.org/10.1080/14650045.2022.2042260>

CHANGING CENTRAL ASIA: THE IMPERATIVE OF PRAGMATISM

Abstract

After the independence of Central Asian countries, the great powers did not pay particular attention to the region, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan began to build their states and nations without external influences. One of the most important features of Central Asia today is the change; the countries of the region are going through a major transformation as, amid the changes in world politics and economy, Central Asian countries have a strong desire for development, modernization and connectivity. All major and middle powers are active in Central Asia, including China, Russia, the United States, Europe, but also Turkey and India. In terms of geopolitical and strategic influence, China, Russia and the United States are undoubtedly the most important. Also inspired by the complicated nature of relations between great powers, multi-vector diplomacy in the field of foreign policy is a common feature of Central Asian countries. Despite tensions between China, the United States, Russia, and Europe, Central Asian countries have formed strategic partnerships or strategic cooperation with each of them. Pragmatism is an important feature of the diplomacy of the Central Asian states, which is based on the principle of being able to realize real benefits for their country.

Keywords: Central Asia, pragmatism, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan